VIKIPEEDIA

Belau keel

See artikkel vajab toimetamist. *(Juuni 2016)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Belau_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

belau keel	
Kõneldakse	Belau, Guam
Kokku kõnelejaid	18 950 [1]
Keelesugulus	austroneesia keeled Malai-Polüneesia keeled
Ametlik staatus	
Ametlik keel	Belau vabariik
Keelekoodid	
ISO 639-1	pau

Belau keel (ka **palau keel**)[2] kuulub Austroneesia keelkonda ning Malai-Polüneesia keelerühma. Keel ei kuulu Mikroneesia ega ka Polüneesia alarühma nagu enamik naaberkeeli, vaid moodustab sarnaselt tšamorro keelega võimalikult eraldiseisva keeleharu. Belau keele pärinemine pole kindlalt teada. Eesti Keele Instituudi andmetel kuulub keel muude Austroneesia keelte hulka.[2]

Keelt räägitakse Belau vabariigis teise riigikeelena inglise keele kõrval. Siiski pole belau keel seadusejärgne keel kolmes Belau vabariigi osariigis: Sonsorolis, Tobi saarel Hatohobei osariigis ning Angauri osariigis. Kogu riigi rahvastikust, mis on 2013. aasta juuli seisuga 21 108, [3] kõneleb belau keelt umbes 14 800 inimest (2000. a). Belau keele kõnelejaid on ka Guamis. Kokku on oskajaid u 18 950. Keel on jõuline. Belau keelt kasutatakse tänapäeva meedias, välja on antud ka sõnastikke ja grammatikaalaseid väljaandeid. Keelel on väheste erinevustega murdeid. [1]

Sisukord

Arvsõnad
Tähestik
Keele struktuurist
Nimisõnad
Arvsõnad
Verbid
Sõnade järjekord
Keelenäited
Laensõnad
Nimed
Viited
Välislingid

Arvsõnad

Arvsõnad ühest kümneni

Tang	üks
Cherung	kaks
Chedei	kolm
Cheuang	neli
Cheiim	viis
Chelolm	kuus
Cheuid	seitse
Cheiai	kaheksa
Chetiu	üheksa
Machod	kümme

Mõned kategooriad nõuvad erinevaid loendamise viise, nt inimesi loetletakse järgnevalt: chimong, teblong, kldei, kleuang, kleim.

Tähestik

1970. aastatel töötati ladina tähestiku põhjal välja belau keele tähestik, millesse kuulub kaksteist kohalikku konsonanti, kuus konsonanti laensõnade jaoks ning kümme vokaali.

Kohalikud konsonandid

täht	IPA
b	[b], [p], [pʰ]
ch	[ʔ]
d	[d], [t], [ð], [θ]
k	[k], [g], [kʰ]
l	[l]
ll	[lː]
m	[m]
ng	[ŋ], [n̩]
r	[ɾ]
rr	[r]
s	[s]
t	[t], [tʰ]

Laenatud konsonandid

täht	IPA
f	[f]
h	[h]
n	[n]
p	[p]
ts	[ts]
z	[z]

vokaalid

täht	IPA
a	[a]
e	[ɛ], [ə]
ę	[ə]
ee	[ɛː]
i	[i]
ii	[iː], [ji], [ij]
o	[o]
oo	[oː]
u	[u]
uu	[uː], [wu], [uw]

Mõned lihtsamad soovitused hääldamiseks

• B hääldatakse nõrgalt kui ta on sõna alguses, kahe vokaali vahel, või enne l–i. Teistel juhtudel muutub b tugevaks p.

• D häältus muutub th-ks kahe vokaali vahel ning sõna lõpus.

• K kahe vokaali vahel g.

• Ch-d ei hääldata kunagi ch-na. Tegemist on kõrisulghääkuga, mis omab samasugust tähtsust nagu teised konsonandid ning selle ilmnemine või ärajätmine muudab sõna tähendust.

• Mitmekordsed vokaalid hääldatakse pikalt. [4]

Foneetilised tabelid (International Phonetic Alphabet (IPA))

Foneetilised vokaalid

	eesvokaalid	keskvokaalid	tagavokaalid
Kõrged vokaalid	i		u
Keskkõrged vokaalid	ɛ	ə	o
Madalad vokaalid		a	

Foneetilised konsonandid

	huulhäälik	hambasombud	pehme suulae häälik	kõrisulghäälik
Helitu sulghäälik		t	k	ʔ
Heliline sulghäälik	b	d		
Helitu hõõrdhäälik	s			
Ninahäälik	m		ŋ	
Sulahäälik		L,r		

Kuigi belau keele foneemide loend on suhteliselt väike on siiski võrdlemisi paljudel foneemidel vähemalt kaks allofooni, mis ilmnevad foneetiliste protsesside käigus.

Konsonandid:

	Labiaalne (huulhäälik)	Interden-taalne (hammaste- vaheline)	Alveolaarne (Hamba-sombu-häälik)	Post-alveolaarne (hamba-valli tagaosa häälik)	Velaarne (PehmeSuulaeHäälik)	Glotaalne (Kõri-sulg-häälik)
Helitud sulghäälikud	p, pʰ		t, tʰ		k, kʰ	ʔ
Helilised sulghäälikud	b		d		g	
Helitud hõõrdhäälikud		θ	s			
Helilised hõõrdhäälikud		ð				
Nasaalid	m		n		ŋ	
Sulahäälikud			l, ɾ, r			
Poolvokaalid	w			j		

Keele struktuurist

Nimisõnad

Nimisõnadel puuduvad soolised kategooriad. Isikuliste asesõnade puhul ei eristata sugu (sarnaselt eesti keelega, kuid erinevalt nt inglise keelest). Pole määravat ega umbmäärast artiklit, samuti morfoloogiliselt sõna lõppu lisanduvaid käändeid (nt eesti keeles on neliteist käänet, mille tunnused liituvad sõna lõppu).

Sõnade mitmust tähistatakse eesliitega. Aga morfoloogiliselt nimisõna külge liidetud mitmus esineb vaid inimesi märkivatel nimisõnadel (nt mees, naine, laps). Inimesi märkivate nimisõnade puhul on mitmuse äramärkimine kohustuslik. (Eesti keeles märgitakse mitmus nii inimesi märkivate nimisõnade kui ka kõigi elus ja eluta nimisõnade puhul sõna lõppu.)

Kolmandat isikut näitavad asesõnad saavad lõppu -ng: 'tema siin' – *ng-ika*, 'tema seal' – *ng-ika*.

Arvsõnad

Järgarvud alates kahest on tuletatud põhiarve tähistatavatest sõnadest. Arvul üks on järgarvuna eritüveline vorm. (Eesti keeles on *esimene* ja *teine* mõlemad eritüvelised, alates järgarvsõnast *kolmas* algab sõnade tuletamine põhiarvudest.)[5]

Verbid

Aega määravad liited liituvad tegusõnaga prefiksi või infiksina.

> milənga (inglise keeles *ate*, eesti keeles *sõi*)
> mənga (inglise keeles *eat*, eesti keeles *sööma*)[6]

Puudub morfoloogiliselt eristuv käskiv kõneviis, nt Istu!=sina istud. (Eesti keeles ’Istu!’ ei sõrdu fraasiga ’sina istud’.)

Keeld: käskiv kõneviis + negatiiv [5]

Sõnade järjekord

Aluse, verbi ja sihitise vahekord lauses: SVO(alus, verb, sihitis)

Tegusõna ja sihitise järjekord lauses: VO (verb, sihitis)

Omadussõna ja nimisõna järjekord: omadussõna-nimisõna

Eitus ja tegusõna lauses: negV (eitus, verb)

Arvsõna ja nimisõna järjekord: numeral-noun (number, nimisõna)[5]

Keelenäited

- Meral ma sulang! – Tänan väga!

- Ak morolung! – Ma lahkun! Head aega!
- Ke ua ngerang? – Kuidas läheb?
- Sulang! – Aitäh!
- Ngtehca ngklem? – Mis su nimi on?
- Choi, O'oi – jah
- Ng diak – ei
- Ungil kebesengei! – Tere õhtust!
- Ke mo er ker? – Kuhu sa lähed?[7]
- Ungil el reng – õnnelikkus
- Mekngit el reng – kurbus
- Klou el reng – kannatlikkus
- Beltik el reng – armastus, kiindumus
- Bechechelingaol el reng – isekus
- Klungiaolelreng – headus, hea tunne[8]

Laensõnad

Belau keeles on palju laensõnu inglise, jaapani, saksa ja hispaania keelest, kuna Belau on olnud järgemööda nende riikide koloonia. Kuni 1899. aastani kuulus Belau Hispaaniale, seejärel kuni 1914. aastani Saksamaale, 1945. aastani Jaapanile ning pärast seda USA-le. 1940. aastatel oli riigis ühe põlise belaulase kohta kolm kolonisti.[9]

Mõned laensõnad

Laensõnad saksa keelest	Laensõnad inglise keelest	Laensõnad jaapani keelest	Laensõnad hispaania keelest
Babier – paber (Papier)	Bangkeik – pannkook (pancake)	Sensei – õpetaja (先生)	Sukal – suhkur (azucar)
Seraub – kruvi (schrauben)	Bas – buss (bus)	Bung – minut (分)	Sar – salt (sal, salar)
Suester – õde, nunn (Schwester)	Uaks – vaha (wax)	Chiro – värv (色)	Soldau – sõdur (soldado)
Benster – aken (Fenster)	Klok – kell (clock)	Hong – raamat (本)	Mais – mais (maiz)

Nimed

Belaus pole kindlat standardit nimede häälduseks ning seega kasutatakse eri saartel ja maakondades samadest nimedest eri häältusvariante. Ühetimõistmise huvides on paljude nimede häältused ameerikastatud.[10]

Viited

1. http://www.ethnologue.com/language/pau (vaadatud 11.10.2013)
2. http://www.eki.ee/cgi-bin/mkn8.cgi?form=lg&lang=et&kohanimi=belau&f2v=Y&keel=&f3v=Y&allikas=&staatus=&nimeliik=&maakond=&vald=&kihelkond=&asum=&f10v=Y&f14v=Y&c (vaadatud 11.11.2013.)
3. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ps.html (vaadatud 26.10.2013)
4. http://www.pacificworlds.com/palau/onwards/lang8.cfm (vaadatud 19.10.2013)
5. http://wals.info/languoid/lect/wals_code_pal (vaadatud 19.10.2013)
6. http://books.google.ee/books?id=iz4HQmlj6v8C&printsec=frontcover&dq=isbn:0521318998&hl=et&sa=X&ei=sIVuUoHoA6S14ASb0oDgBQ&ved=0CC8Q6AEwAA#v=onepage& lk. 166 (vaadatud 28.10.2013)
7. http://www.palaunet.com/pw_language.aspx (vaadatud 19.10.2013)
8. http://books.google.ee/books?id=iz4HQmlj6v8C&pg=PA255&lpg=PA255&dq=palauan+language+categories&source=bl&ots=hzVQxx50NE&sig=gEk79lxt5YRzyIYu1zdokZX2a lk 90 (vaadatud 28.10.2013)
9. http://faroutliers.wordpress.com/2007/07/28/japanese-and-other-loanwords-in-palauan/ (vaadatud 19.10.2013)
10. http://www.eurekaencyclopedia.com/index.php/Category:Palau (vaadatud 28.10.2013)

Välislingid

- Mõningad belaukeelsed sõnad ja nende häältus (http://www.forvo.com/languages-pronunciations/pau/alphabetically/)

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Belau_keel&oldid=4729688"

Selle lehekülje viimane muutmine: 17:01, 28. august 2017.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.